

Маруніна В. П.,
аспірантка кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ТЕРМІНОЛОГІЯ НАДПРИРОДНОГО У ПЕРЕКЛАДІ ГЛОСАРІЮ LOCKWOOD & CO

Анотація. Трансформація фентезі-світів у процесі міжмедійної адаптації привертає увагу великої кількості дослідників і в межах сучасного перекладознавства набуває дедалі більшої актуальності, позаяк підіймає питання відтворення узгодженості літературного твору з його екранізацією та їхні подальші художні та аудіовізуальні переклади цільовою мовою. Стаття присвячена аналізу відтворення глосарних термінологічних одиниць світу британського письменника Джонатана Страуда *Lockwood & Co.* в українських перекладах. Глосарій як метатекстуальний компонент виконує світотвірну функцію, слугує засобом когнітивної орієнтації реципієнта у межах альтернативної реальності та виступає важливим інструментом жанрової достовірності. Акцент дослідження зроблено на аналізі рішень щодо перекладу класифікації привидів у перших двох романах циклу – *The Screaming Staircase* (укр. Сходи, що кричать) та *The Whispering Skull* (укр. Череп, що шепоче) – однойменній екранізації *Netflix* (2023) та дубляжі, виконаному українською студією *Post-Modern*. У статті охарактеризовано роль термінологічної системи у функціонуванні фентезі-світу альтернативної Британії. Виявлено зменшення кількісного складу термінів при переході від книжкового тексту до дубльованої версії, що засвідчує динаміку скорочення глосарної бази в межах міжмедійної адаптації. Частина таких скорочень зумовлена жанровими та технічними обмеженнями аудіовізуального формату, правилами побудови кінотексту, що натомість не нівелює втрату оригінального образу. Аналіз першоджерел та перекладів (художнього й аудіовізуального) українською дозволив простежити, наскільки вдало було здійснено спробу відтворення оригінальної класифікації, а також визначити можливий вплив на реципієнта скорочень термінологічних одиниць глосаріїв або ж їхню суперечність із закладеними автором дефініціями. Дослідження підкреслює необхідність системного підходу до перекладу глосаріїв фентезі-світів у межах міжмедійної адаптації та потреби подальшого вивчення способів передачі глосарної термінології надприродного й фентезійного в контексті української перекладацької діяльності.

Ключові слова: аудіовізуальний переклад, художній переклад, адаптація, фентезі, екранізація, *Lockwood & Co.*, глосарій.

Постановка проблеми. Екранізація літературних творів хоч і є далеко не новою кінематографічною практикою, проте перенесені на екран книжкові історії продовжують викликати жвавий інтерес у мільйонів глядачів по всьому світу, а відтак і в контексті перекладознавчої діяльності адаптовані у форматах телесеріалів та фільмів літературні твори привертають до себе особливу увагу. Інтерсеміотичний перехід й узгодження між мовним та концептуальним рівнями книги і фільму

(серіалу) ускладнюється, коли мова йде про жанр фентезі – різновиду уявної художньої літератури, ефект якої ґрунтується на незвичності простору (наприклад, інших світів або історичних епох) та персонажів (наприклад, надприродних або неприродних істот) [1]. Структуру вигаданого світу та логіку фентезі-реальності визначає ціла низка систем, серед яких окреме місце посідає термінологічна система, одним з елементів котрої часто виступають авторські глосарії. Специалізована термінологія, упорядкована в межах глосаріїв, дозволяє посилити ілюзію достовірності описаних явищ, робить більш вагомим підґрунтя фентезі-нарративу, виступає метатекстуальним засобом моделювання світу фентезі. Саме тому можлива невідповідність між термінологією – книжковою, екранною та перекладеною – здатна зруйнувати цілісність вигаданого світу, а також вплинути на сприйняття твору реципієнтом. Саме тому метою дослідження є аналіз наявних перекладів (художнього та аудіовізуального) термінів у глосаріях світу *Lockwood & Co.* з поглибленим вивченням відповідностей та розбіжностей у перекладі класифікації різновидів привидів. Дослідження прагне з'ясувати наскільки вдало було збережено цілісність термінології та визначити можливі наслідки неналежної адаптації оригінальних образів. Матеріалом аналізу виступали перші два романи з циклу *Lockwood & Co.* (*“The Screaming Staircase”* [2], *“The Whispering Skull”* [3]) британського письменника Джонатана Страуда, їхні офіційні українські переклади («Сходи, що кричать» [4], «Череп, що шепоче» [5], пер. В. Панченко, вид. А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА), однойменна екранізація студії *Netflix* (2023) [6] та її український дубляж (студія *PostModern*) [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерсеміотичні трансформації та перекладацькі стратегії в межах адаптації літературних творів є предметом розвідок цілої низки дослідників, серед яких Л. Гатчеон [8], Д. Картмелл та І. Вілехан [9], Б. Гарцеллі та К. Буффані [10], П. Сабальбеаско [11], О. Підгрушна [12] та інші. Все частіше думка вітчизняних науковців звертається саме до міжмедійних трансформацій, інтерсеміотичних стратегій, культурної адаптації тощо. Зокрема, І. Конончук розглядає адаптацію в межах кількох рівнів трансформації – лінгвістичного, культурного та прагматичного [13]. О. Демиденко, І. Кравчук, С. Висоцький [14], О. Величенко та Л. Фонар [15], Т. Заболотна та І. Кононенко [16], Ю. Велігорода й Д. Тороній [17] та багато інших працюють не лише з вивченням стратегій окремих елементів фентезі-твору (неологізми, okazionalізми, унікальні топоніми тощо), але й намагаються оцінити якість відтворення першоджерела у його перекладах українською мовою, зазначаючи, що й досі питання збереження фентезі-систем в межах адаптації залишається

недостатньо вивченим. Окремо глосарії світів жанру фентезі, як правило, розглядаються доволі побіжно, хоча й виконують світотвірну функцію, виступають ядром когнітивного розуміння історії, полегшують сприйняття тексту та доповнюють його внутрішню логіку.

Виклад основного матеріалу. Авторський глосарій циклу *Lockwood & Co.* виступає метатекстуальним фундаментом альтернативної історії Британії, життя якої охопила навала привидів – *Проблема*. Через ретельно розроблену термінологію автор формує квазінаукову класифікацію надприродних явищ, яка підсилює правдоподібність вигаданого світу та забезпечує жанрову достовірність. У перших двох книгах серії зафіксовано 85 унікальних термінологічних одиниць. В українському перекладі цих двох томів наявні 70 термінологічних відповідей. У телевізійній адаптації, в репліках персонажів, вербально реалізовано 55 термінологічних одиниць, з яких дві не представлені у глосаріях першої та другої книг. У свою чергу, в українському дубляжі (студія PostModern) спостерігається відсутність двох термінів порівняно з оригінальним діалогом, що зумовило переклад 53 термінів¹. У низці випадків (зокрема, щодо лексем *Apparition*, *Ghost*, *Wraith*, *Haunting*) вжито узагальнений відповідник «привид», що також вплинуло на кількісний та якісний аспект відтворення термінології.

Більша частина термінів у глосаріях стосується безпосередньо класифікації підтипів привидів, ознак їхньої присутності та інструментів боротьби з надприродним. Найчисельнішою категорією у глосарії Джонатана Страуда є класифікація надприродних сутностей, а відтак, з огляду на кількісний показник, потребує детального розгляду в межах цього дослідження.

Таблиця 1

Кількісний розподіл термінів за категоріями

	The Screaming Staircase + The Whispering Skull	Сходи, що кричать + Череп, що шепоче	Lockwood & Co. series (Netflix)	«Агенція Локвуд і Ко». Студія Postmodern
Сутності (привиди, надприродні істоти)	27	21	13	112
Ознаки присутності привидів	19	15	9	6
Інструментарій	18	16	14	14
Разом	64	52	36	31

Вивчаючи глосарії можна помітити, що автор класифікує та називає сутності, спираючись на певну систему. Наприклад, деякі привиди отримали свої назви через поведінкову особливість чи ефекти взаємодії з оточенням: *Screaming Spirit* та *Gibbering Mist* натякають на свою акустичну індивідуальність, *Stone Knocker* й *Stalker*, наприклад, вказують на активність привида у просторі, а *Shining Boy*, *Glimmer* та *Grey Haze* позначають візуальний феномен. Іншу групу термінів було створено на основі їхнього зовнішнього вигляду або ж фізіологічних характеристик після смерті: *Limbless*, *Cold Maiden*,

Floating Bride, *Raw-bones* мають дескриптивне навантаження. Своєрідним у цьому контексті вбачається привид *Pale Stench*, уявлення про якого будуватиметься не лише на візуальній складовій, але ольфакторній. Можемо виокремити також низку термінів, що мають психологічний ефект (*Wraith*, *Dark Spectre* або *Solitary*) та фольклорно-соціальне підґрунтя (*Changer*, *Gallows Wraith*) тощо. На жаль, в українському книжковому перекладі було втрачено наявні в оригінальній оповіді образи.

Частину термінів було адаптовано з очевидною спробою відтворення їхніх семантико-стилістичних особливостей. Серед них, наприклад, *Gibbering Mist*, що в українському відповіднику виглядає як *Туман-Регомун*: перекладач зберігає фізичну природу об'єкта у вигляді туману, і намагається дотриматись відтворення його поведінки. Дж. Страуд характеризує цей підтип як «слабкий, безтілесний привид Першого Туму, який вирізняється божевільним та нав'язливим хихотінням, що завжди долинає наче з-за стини» [2, с. 445]. Примітно, що в оригіналі в описі використовується слово *chuckling* (*chuckle* – придушений сміх, кахкання; тихо сміятися), що за своїм забарвленням поступається використаному в українському варіанті *реготу*. Подібним чином було перекладено і термін *Shining Boy* – *Осяйний Хлопча*. Більш вільно було виконано переклад терміну *Raw-bones*, що в українському варіанті отримали назву *Костогрім*. Оригінальний термін має на меті створити в уяві читача візуальний ефект – *неприємний різновид привида, який постає у вигляді закривавленого, безшкірного тіла з витріщеними очима та оскаленою посмішкою* [3, с. 481]. Натомість перекладач своїм рішенням зміщує фокус на звуковий ефект, який може викликати привид (стукіт кісток), і хоч вибір *Костогрома* у якості найменування привида має певну стилістичну привабливість, проте змінює оригінальний образ. Частину термінів в українських глосаріях не відтворили зовсім – *Wraith*, *Stalker*, *Glimmer*, *Screaming Spirit*, *Gallows Wraith* були загублені перекладачем, що створило значну проблему у питанні необхідного збереження цілісності класифікаційної системи світу Дж. Страуда. Подекуди також можна помітити хоча й буквальный, проте неповноцінний переклад термінів. Так, *Limbless* було перекладено як *Безногий*, проте, якщо спиратись на оригінальне тлумачення зовнішнього вигляду привида (*роздутий, деформований різновид привида Другого Туму, що зазвичай має людську голову та тулуб, але не має впізнаваних рук і ніг* [3, с. 479]), позначає відсутність як ніг, так і рук – і це знову призводить до втрати оригінального образу. Однак заради справедливості не можна не звернути увагу на окремі терміни, такі як *Cold Maiden*/ *Холодна Діва* та *Floating Bride*/ *Летюча Наречена* – завдяки вдалому перекладу в цих образах добре вбачаються європейські фольклорні архетипи привидів-жінок.

У серіалі 2023 року у вербальній риторичі персонажів було помічено низку оригінальних (книжкових) термінів, а саме: *Changer*, *Cold Maiden*, *Lurker*, *Phantasm*, *Phantom*, *Poltergeist*, *Shade*, *Specter*, *Wraith*, а також у серіалі фіксується наявність двох нових термінів, які відсутні в авторських глосаріях перших двох книг циклу³ – *Shadow Child* та *Spirit*. Особливості відтворення окремих термінів у вербальній риторичі персонажів представлено у Таблиці 2.

¹ Мова йде лише про такі терміни, що були представлені в глосаріях наприкінці кожної історії, а не в основному тексті

² Повторюваний термін «привид» пораховано один раз

³ За основу аналізу взято саме ці два глосарії, оскільки події екранізації охоплюють сюжетні лінії перших двох романів

Таблиця 2

Трансформація термінів у межах книги,
екранізації та українського перекладу

The Screaming Staircase + The Whispering Skull + Серіал Lockwood & Co.	Сходи, що кричать + Череп, що шепоче	«Агенція Локвуд і Ко». Студія Postmodern
Changer	Перевертень	Перевертень
Cold Maiden	Холодна Діва	Холодна Діва
Lurker	Причасний	пропущено
Phantasm	Примара	Фантазм
Poltergeist	Полтергейст	Полтергейст
Shade	Тінь	Тінь
Specter	Спектр	Спектр
Wraith	пропущено	Привид

У випадку з *Changer*, *Cold Maiden*, *Poltergeist*, *Shade* та *Specter* відбувається стабільна передача як у книжковій, так і в аудіовізуальній сфері, що дозволяє не просто зберегти термінологію, але й покращити впізнаваність елементів світоустрою автора, незалежно від форми репрезентації історії. Проте разом з тим інші терміни були або модифіковані, або взагалі пропущені в перекладі: *Lurker* має переклад у книзі – *Причасний*, – проте в кіноверсії відсутній (ймовірно через правила побудови кінотексту), *Wraith* же навпаки не має перекладу в книзі (що у свою чергу нівелює як жанрову маркованість, так і впізнавану алюзію, знайому англословним читачам, наприклад, з Володаря Перснів), але відтворений у серіалі словом *Привид* (спрошує сприйняття, набуває узагальнення). Окрему увагу слід звернути на термін *Phantasm*, перекладений як *Примара* у книжці та як *Фантазм* у серіалі. Хоча частина термінів була відтворена в обох семіотичних площинах твору, певна непослідовність у передачі одних і тих самих термінів (чи їх повне нівелювання) в обох типах перекладу може негативно вплинути на цілісність фентезі-світу та рецепцію тексту.

Висновки. При ретельному аналізі глосаріїв світу Lockwood & Co. можна помітити, що існує проблема неповної репрезентації оригінальної термінології (найкритичнішими ці втрати є саме в контексті українських перекладів), а отже узгодження й цілісність фентезі-світу з великою вірогідністю можуть бути втраченими. З кожним перетворенням оригінального тексту відбувається скорочення його термінологічного матеріалу: у книжковому перекладі скорочено 18% від оригінальної кількості термінів, представлених в глосаріях, в екранізації – 35%, в українському дубляжі втрати першоджерела сягають 38 %, а це третина образів. Спираючись на найбільш чисельні категорії історії (сутність, ознаки присутності привидів, інструментарій), у порівнянні з першоджерелом (64 термінологічні одиниці) український художній переклад втратив 19% термінів, Netflix-адаптація – 44 %, дубляж PostModern – 52%. Втрати серед класифікації підтипів привидів, як найчисельнішої, (27 в першоджерелі) становлять 22% в офіційному українському перекладі, 52% в адаптації від Netflix та 59% в дубляжі студії PostModern. Відтак, можна зробити висновок, що найбільшого нівелювання термінів зазнала саме аудіовізуальна адаптація фентезі-світу. Проте з точки зору перекладу українською мовою саме офіційний художній переклад має найбільший відсоток скорочення: в українських перекладах

загальна кількість термінів скоротилась на 18%, найвживаніші категорії на 19%, а класифікація привидів на 22%. У той час як в аудіовізуальному перекладі втрати українського дубляжу у порівнянні з Netflix-адаптацією сягає 4% у загальній кількості термінів, 14% у найвживаніших категоріях та 15% у класифікації привидів. Окрім скорочення кількості термінологічних одиниць відбувається також втрата образності оригінального терміна, зміна фокусу з візуального на авдіальний канал сприйняття, що у свою чергу підриває жанрову достовірність та когнітивну логіку авторського світу. Проте було помічено часткову системність в перекладацьких стратегіях художнього та аудіовізуального перекладача, яка дозволила зберегти когнітивні зв'язки реципієнта з оригінальною історією та її українським звучанням. Подальша перспектива досліджень вбачається у подальшому вивченні перекладацьких стратегій та способів адаптації глосаріїв фентезі-світів й аналізі не лише кількісного відтворення унікальних термінологічних одиниць, але й їх когнітивного навантаження, збереження закладеного першоджерелом образу.

Література:

1. Fantasy | Mythology, Magic & Adventure | Britannica. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/art/fantasy-narrative-genre> (date of access: 21.04.2025).
2. Stroud J. Lockwood & Co: The Screaming Staircase. Doubleday, 2013. 453 p.
3. Stroud J. Lockwood & Co.: The Whispering Skull. Doubleday, 2014.
4. Страуд Дж. Сходи, що кричать (перша книга серії "Агенція Локвуд і Ко") / пер. В. Панченко. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2019. 320 с.
5. Страуд Дж. Череп, що шепоче (друга книга серії "Агенція Локвуд і Ко") / пер. з англ. В. Панченко. 2-ге вид. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2020. 352 с.
6. Lockwood & Co. Netflix. URL: <https://www.netflix.com/nl-en/title/81116060> (date of access: 21.04.2025).
7. Серіал Агенція «Локвуд і Ко» (2023) 1 сезон. UAkino – дивитися фільми та серіали онлайн в HD якості. URL: https://uakino.me/seriesss/drama_series/16547-agencya-lokvud-ko-1-sezon.html (дата звернення: 21.04.2025).
8. Hutcheon L. Theory of Adaptation. Taylor & Francis Group, 2006.
9. Cartmell D., Whelehan I. Adaptations: From Text to Screen, Screen to Text. Taylor & Francis Group, 2013.
10. Garzelli B., Buffagni C. Film translation from east to west: Dubbing, subtitling and didactic practice. Bern : Peter Lang, 2013. 381 p.
11. Zabalbeascoa P. Audiovisual Translation. London : Routledge, 2024. URL: <https://doi.org/10.4324/9781003433439> (date of access: 22.04.2025).
12. Pidhrushna O. H. LINGUISTIC AND EXTRALINGUISTIC ASPECTS OF ENGLISH ANIMATION SERIES LOCALIZATION IN UKRAINIAN (BASED ON "MY LITTLE PONY: FRIENDSHIP IS MAGIC"). Transcarpathian Philological Studies. 2022. Vol. 2, no. 25. P. 107–116. URL: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.25.2.20> (date of access: 22.04.2025).
13. Kononchuk I. TRANSLATION AND ADAPTATION: INTERSECTING RELATIONSHIPS. Mižnarodnij filologičnij časopis. 2024. Vol. 15, no. 2. URL: [https://doi.org/10.31548/philolog15\(2\).2024.04](https://doi.org/10.31548/philolog15(2).2024.04) (date of access: 21.04.2025).
14. Demydenko O., Kravchuk I., Vysotskyi S. REPRODUCTION OF MYTHONYMS AND MILITARY TERMS IN UKRAINIAN TRANSLATIONS OF ENGLISH FANTASY TEXTS. Advanced Linguistics. 2024. No. 14. P. 113–118. URL: <https://doi.org/10.20535/.2024.14.317215> (date of access: 22.04.2025).

15. Заболотна Т., Кононенко І. Особливості перекладу комічного та фантазійного у художньому творі (на матеріалі творів Террі Пратчетта) // *Переяславські студії з лінгвістики та лінгводидактики* : зб. наук. праць; серія «Філологія». – Переяслав : Домбровська Я. М., 2024. – Вип. 2(1). – С. 80–86.
16. Velychenko O., Fonar L. LINGUOSTYLISTIC FEATURES OF ENGLISH HUMOROUS FANTASY NOVELS AND THEIR UKRAINIAN TRANSLATION. *Naukovy Visnyk of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky: Linguistic Sciences*. 2020. Vol. 2020, no. 30. P. 39–57. URL: <https://doi.org/10.24195/2616-5317-2020-30-3> (date of access: 21.04.2025).
17. Великорода Ю., Тороній Д. Відтворення авторської картини світу в аудіовізуальному перекладі: дублювання та субтитрування (на матеріалі перекладу серіалу «Відьмак»). *FOLIUM*. 2023. С. 40–47. URL: <https://doi.org/10.32782/folium/2023.3.5> (дата звернення: 22.04.2025).

Marunina V. Terminology of the supernatural in the translation of the “Lockwood & Co” glossary

Summary. The transformation of fantasy worlds in the process of intermedial adaptation has attracted the attention of a large number of researchers and is becoming increasingly relevant within the framework of contemporary translation studies. This is due to its focus on reproducing the coherence between a literary work and its screen adaptation, as well as their subsequent literary and audiovisual translations into the target language. This article is dedicated to analyzing the reproduction of glossary terminological units from the world of British author Jonathan Stroud’s *Lockwood & Co.* in Ukrainian translations. The glossary, as a metatextual component, performs a world-building function, serves as a means of cognitive orientation for the recipient within an alternative reality, and acts as

an important tool for genre authenticity. The study focuses on the translation decisions concerning the classification of ghosts in the first two novels of the series – *The Screaming Staircase* (Ukr. Сходи, що кричать) and *The Whispering Skull* (Ukr. Череп, що шепоче) – the *Netflix* adaptation of the same name (2023), and the dubbing performed by the Ukrainian studio *PostModern*. The article describes the role of the terminological system in the functioning of the fantasy world of an alternative Britain. A reduction in the number of terms has been identified in the transition from the book text to the dubbed version, indicating a trend of glossary base contraction within the framework of intermedial adaptation. Some of these reductions are caused by genre-specific and technical constraints of the audiovisual format and the conventions of cinematic text construction; however, this does not eliminate the loss of the original imagery. The analysis of the source texts and their Ukrainian translations (both literary and audiovisual) makes it possible to trace whether the attempt to reproduce the original classification was successful, as well as to determine the potential impact on the recipient of shortened glossary terminological units or their inconsistency with the definitions established by the author. The study emphasizes the necessity of a systematic approach to the translation of fantasy world glossaries within the framework of intermedial adaptation and the need for further research into methods of conveying supernatural and fantasy glossary terminology in the context of Ukrainian translation practice.

Key words: audiovisual translation, literary translation, adaptation, fantasy, screen adaptation, Lockwood & Co., glossary.